

**Programma van maatregelen bij Archeologienota :
Lamorinièrestraat 58 - Belgiëlei 51,
Antwerpen
(prov. Antwerpen)**

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, maart 2018

Titel

Programma van maatregelen bij Archeologienota:
Lamorinièrestraat 58 – Belgiëlei 51,
Antwerpen
(prov. Antwerpen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

INVESTAR NV

Projectcode

2018B107

Plaats en datum van uitgave

Borgerhout, maart 2018

Reeks

RVFSA-Rapport, 43

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	3
2. Inleiding	6
3. Onderzoeksvragen.....	6
4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	9
5. Programma van maatregelen.....	9

1. Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site

18-ANT/LAM-2018B107

Ligging

Antwerpen, Antwerpen

Lamorinièrestraat 58 – Belgiëlei 51

Kadastrale gegevens projectgebied

Antwerpen: 6de Afdeling

Antwerpen: Sectie F

Perceelnummers:

1234K013, 1231E014

Bounding Box

X153681,3 Y210778,1

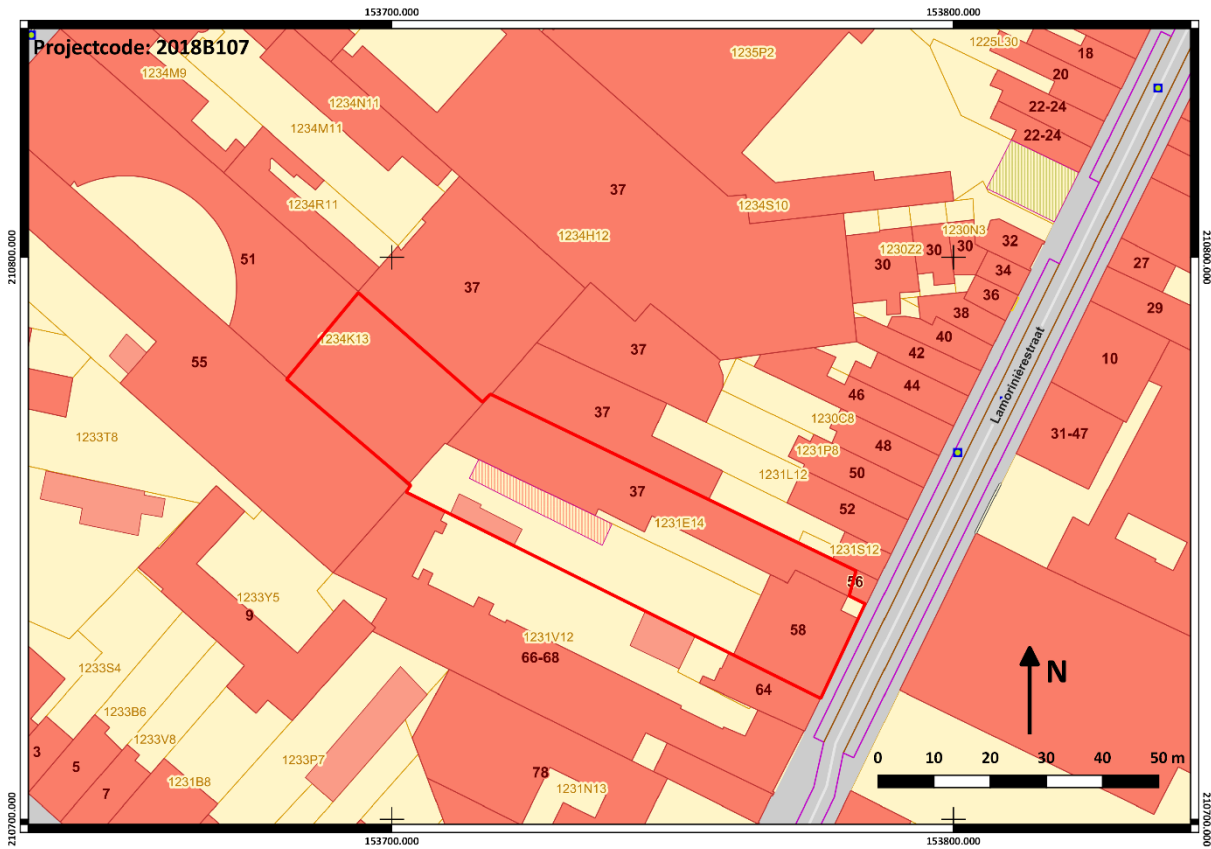
X153702,7 Y210758,1

X153776,5 Y210721,5

X153786,8 Y210742,7

X153717,7 Y210775,7

X153694,1 Y210793,7

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied¹

Onderzoek

Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek

Projectcode

2018B107

Opdrachtgever

INVESTAR NV

Contactpersoon opdrachtgever

Dhr. Daniel Van Doorslaer

Uitvoerder

Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research & Consultancy.

Erkend archeoloog

Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126

¹ www.geo.onroenderfgoed.be

Nummer wettelijk depot

Niet van toepassing

Termijn

25 januari - 21 maart

Geplande ingreep

Sloop bestaande bebouwing, bouwen nieuwe kantoren en ondergrondse verdieping met technische ruimtes.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014. De nota werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3000m² of meer en de geplande bodemingrepen meer dan 1000 m² bedragen, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en is gelegen buiten een zone waarop lagere oppervlaktecriteria van toepassing zijn.

Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?

- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

Thesaurus

Archeologienota, bureauonderzoek

2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning te Antwerpen, Lamorinièrestraat 58 – Belgiëlei 51. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld.

3. Onderzoeksvragen

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

Het gebied waar de stad Antwerpen zich ontwikkelde, bevindt zich nabij de samenloop van de rivieren Schelde en Schijn. Hoewel beide rivieren doorheen de tijd wijzigingen ondergingen, speelt vooral de Schelde een cruciale rol in de stadsontwikkeling. Bodemkundig kenmerkt het grondgebied van de stad Antwerpen zich door het voorkomen van diverse bodemtypes, met natte alluviale gronden (Scheldeboorden en -vallei), natte tot droge (soms lemige) zandgronden (al dan niet met het voorkomen van klei) en polders. Hieronder schuilen pleistocene afzettingen. Op vele plaatsen, niet alleen in de bebouwde kernen maar ook in grote delen van de haven en op de linkeroever, is de oorspronkelijke bodemopbouw gewijzigd onder impuls van verstedelijking en industrialisering. In de historische binnenstad vertoont de bodemopbouw eveneens grote verschillen: hoe dichterbij de oude stadskern, hoe omvangrijker en complexer.

Het projectgebied is gelegen binnen de 19de eeuwse stadsuitbreiding. Op basis van historisch kaartmateriaal blijkt dat het projectgebied zeker vanaf de late 17de eeuw tot omstreeks het midden van de 19de eeuw dienst deed als landbouwgrond. Vanaf het derde kwart van de 19de eeuw wordt het projectgebied geleidelijk bebouwd. Tegen het midden van de 20ste eeuw is nagenoeg het volledige

projectgebied bebouwd. De aanwezige bebouwing wordt gedurende de tweede helft van de 20ste en het begin van de 21ste eeuw gewijzigd (sloop, renovaties, nieuwbouw,...). Al deze werken hebben de oorspronkelijke bodemopbouw verstoord wat op de bodemkaart resulteert in bodems van het type OB.

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

Het projectgebied is gelegen binnen de 19de eeuwse verstedelijkte gordel rond de archeologische zone van de Antwerpse binnenstad. Het gebied is erg verstedelijkt en werd grotendeels in de 19de en de eerste helft tot het derde kwart van de 20ste eeuw ontwikkeld. In deze periode werd veel minder tot geen aandacht besteed aan archeologisch onderzoek. De aard van eventuele archeologische sporen in de stadsrand is hier mede verantwoordelijk voor. Immers zullen vooral zachte sporensites voorkomen die vaak enkel door vakmensen kunnen worden herkend. Hierdoor ontbreken veelal gegevens omtrent archeologische resten in de omgeving van het projectgebied uit de oudere periodes. In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied zijn enkel resten vanaf de Nieuwe Tijden gekend. Echter werden bij recent uitgevoerd archeologisch onderzoek op een afstand van plusminus 1500 meter in zuidelijke richting enkele aan landbouw gerelateerde constructies (spiekers) aangetroffen die door middel van C14 en het aanwezige aardewerk in de periode van de vroege IJzertijd konden worden gedateerd.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorische potentieel van het terrein?*

Op basis van de geraadpleegde bronnen kan besloten worden dat de kans op het aantreffen van waardevolle archeologische resten met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering binnen het projectgebied eerder laag is. Met zekerheid kan gesteld worden dat eventueel binnen het projectgebied aanwezige constructies ten vroegste dateren uit het midden of derde kwart van de 19de eeuw. Deze resten hebben gezien hun recente datum en aard een lage cultuurhistorische en archeologische waarde.

Wat betreft de periode van de middeleeuwen kan op basis van de geraadpleegde bronnen geconcludeerd worden dat eventueel aanwezige resten uit deze periode zullen bestaan uit zachte sporen die allicht in verband kunnen worden gebracht met landbouw gerelateerde activiteiten (greppels,...).

Voor de Romeinse en proto-historische periode kan niet worden uitgesloten dat er in deze periodes geen activiteiten hebben plaatsgevonden binnen het projectgebied. Echter zijn er evenmin aanwijzingen aangetroffen die wijzen op een verhoogd potentieel voor de aanwezigheid van resten uit

deze periodes. Landschappelijk gezien is het projectgebied zeker niet gunstiger gelegen dan in de nabijheid aanwezige zones. In tegendeel lijkt het projectgebied zich op het DHM net in een iets lagere (nattere?) zone te bevinden.

Uit het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt dat bij de bouwactiviteiten in de 19de, 20ste en 21ste eeuw over het volledige projectgebied tot verstoringen heeft geleid. Alhoewel niet kon worden aangetoond dat er zich geen archeologische resten meer bevinden binnen het projectgebied, kan echter wel worden besloten dat, indien deze resten aanwezig blijken te zijn, zij allicht voor een groot deel zullen zijn verstoord. De waarde van eventuele archeologische resten wordt onder andere mee bepaald door de context waarin ze werden gevormd. Gezien een groot deel van de context werd verstoord in de 19de, 20ste en 21ste eeuw zullen eventuele aanwezige archeologische resten een lager potentieel aan kennisvermeerdering hebben. Bovendien biedt de aard van de in de omgeving aanwezige bebouwing niet veel mogelijkheden tot bijkomende archeologisch onderzoeken in de toekomst. De nabije en iets ruimere omgeving van het projectgebied is immers, door de aanwezige bebouwing, eveneens reeds grondig verstoord..

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

Het volledige eventueel nog binnen het projectgebied aanwezige bodemarchief wordt door de voorgestelde bouwplannen bedreigd.

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Het huidige bronnenmateriaal levert genoeg informatie op omtrent het archeologische potentieel van het projectgebied. Gezien er geen aanwijzingen werden aangetroffen dat het projectgebied zich op een landschappelijk interessantere positie bevindt voor bewoning en exploitatie in het verleden, wordt het archeologische potentieel voor de metaaltijden en de Romeinse periode als laag ingeschat. Het lange gebruik van het projectgebied als akker, de recente bouwactiviteiten en de ligging maken de kans op de aanwezigheid van eventueel nog oudere intacte resten eveneens laag. Jongere resten kunnen aanwezig zijn, maar kunnen allicht in verband worden gebracht met landbouw gerelateerde activiteiten. Het is echter voornamelijk de hoge verstoringsgraad ten gevolge van de 19de, 20ste en 21ste eeuwse bouwactiviteiten binnen het projectgebied die allicht eventuele aanwezige archeologische resten en hun context grotendeels zullen hebben vernield.

Dit alles leidt ertoe dat de kans op de aanwezigheid van eventueel archeologische resten met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering binnen het projectgebied laag is. Daarom concluderen we dat er geen bijkomende onderzoeken dienen te worden uitgevoerd en dat de uitgevoerde bureaustudie

volstaat om de afwezigheid van een archeologische site met een groot potentieel tot kennisvermeerdering binnen het projectgebied te kunnen staven.

4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Op basis van het bureauonderzoek kon niet worden uitgesloten dat er zich binnen het projectgebied geen archeologische resten bevinden. Meer bepaald zou het kunnen gaan om landbouw gerelateerde sporen uit de middeleeuwen en sporensites uit de IJzertijd en de Romeinse periode. Echter met betrekking tot de oudste periodes dient opgemerkt te worden dat uit het bureauonderzoek bleek dat er geen landschappelijk gunstige elementen zijn die het projectgebied specifiek aantrekkelijker maakten voor menselijke bewoning of exploitatie in de desbetreffende periodes. Het eeuwenlange gebruik als landbouwgrond en de ligging van het projectgebied in de 19de eeuwse stadsgordel maken dat de kans op het aantreffen van eventuele intacte prehistorische resten eveneens als laag dient te worden ingeschat.

Bijkomend dient opgemerkt te worden dat het projectgebied een intense bebouwingsgeschiedenis kende. Meer bepaald werd het projectgebied vanaf het derde kwart van de 19de eeuw geleidelijk volgebouwd. De oorspronkelijke bebouwing werd in de loop van de 20ste eeuw verder uitgebreid, aangepast of vervangen door nieuwbouw. Binnen het projectgebied kon op basis van de beschikbare cartografische bronnen nergens een zone worden afgebakend die nooit werd bebouwd.

Op basis van bovenstaande gegevens kunnen we concluderen dat het projectgebied een laag potentieel tot kennisvermeerdering bezit. Alhoewel niet kan worden uitgesloten dat er zich geen archeologische resten binnen het projectgebied bevinden, zullen deze in grote mate zijn verstoord door 19de, 20ste en 21ste eeuwse bodemingrepen ten gevolge van de oprichting en de sloop van de vastgestelde bebouwing. Hierdoor is een groot deel van de context van eventuele archeologische resten verdwenen en wordt de kans op het aantreffen van een intacte archeologische site beperkt.

Het grootste potentieel van het terrein lijkt ons te bestaan uit het eventueel kunnen aantonen van de aanwezigheid van menselijke bewoning of exploitatie op deze plaats in het verleden. Echter zal bijkomende kennis eerder beperkt van aard zijn door de aanwezige verstoringen.

5. Programma van maatregelen

Er werd een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem uitgevoerd, dat aangeeft dat er geen bijkomende maatregelen meer nodig geacht worden in het kader van de geplande werken. Al het vooronderzoek dat noodzakelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed werd uitgevoerd.

De impact van de geplande werkzaamheden werd getoetst aan de gekende reeds verstoorde en reeds onderzochte zones, de gekende geologische, bodemkundige en ecologische kenmerken en de gekende archeologische en historische waarden (zie verslag van resultaten van het vooronderzoek).

Belangrijk in de afweging van de noodzaak voor verder vooronderzoek zijn de huidige graad van verstoring, de beperkte oppervlakte van de bijkomende verstoringen, het ontbreken van concrete aanwijzingen voor de aanwezigheid van een archeologische site, de beperkte mogelijkheden voor verder onderzoek, het ontbreken van een context en het beperkte potentieel tot kennisvermeerdering en de hieraan gekoppelde meerkost ten gevolge van bijkomend onderzoek.

Naar aanleiding hiervan zijn geen verdere maatregelen vereist. Daarom wordt geen programma van maatregelen opgemaakt. Deze beslissing steunt op onderstaande redenering.

De afweging of verder vooronderzoek noodzakelijk is, gebeurt op volgende wijze:

Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- *de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven*
Hoewel niet kon aangetoond worden dat er zich geen archeologische resten in het projectgebied bevinden, kon wel voldoende worden aangetoond waaruit deze resten zouden kunnen bestaan en dat gezien de beperkte omvang van de verstoringen en het ontbreken van een ruimere context voor de eventueel aanwezige resten deze dientengevolge geen groot potentieel op kennisvermeerdering hebben.
- *een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen*
Gezien het ontbreken van mogelijke archeologische resten met een hoog potentieel aan kennisvermeerdering dienen geen verdere maatregelen genomen te worden.
- *een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken*
Er dient geen archeologische opgraving plaats te vinden in het projectgebied.
- *een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken*
Er dient geen plan van aanpak gemaakt te worden voor een eventueel behoud in situ.

Op basis van het uitgevoerde vooronderzoek kunnen we besluiten dat er voldoende informatie is gegenereerd om een te bekrachtigen archeologienota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft.